

Modernumas ir tradicija
R. Granausko apsakyme
“Šiaurės vėjas”

“Modernity and Tradition in
R. Granauskas’s Short Story
“The North Wind”

Vanda JUKNAITĖ
 Vilniaus pedagoginis universitetas
 T.Ševčenkos g. 31, LT-2009 Vilnius

Summary

An unexpected peculiarity of R. Granauskas’s prose is correlation between tradition and modernity. The country theme is opposed against modernity, but R. Granauskas on common realia models a new, complicated and strained, artistic reality. The structure of time in the short story is particularly complex. Time and space are observed and seen from inside, the relativity of time apprehension manifests itself distinctly in the narration. The narrator considers time as fate as it has descended upon innocent

people living on a remote farmstead and has ruined their lives. The complicated reality of the narration is ruled by question-answer dialectics. A detective intrigue, an intricate change of time make as inquire constantly when and what is going on, what is going to happen. Narrating a detective story based on intensive action, R. Granauskas is telling of torpid, unchanging environment, i.e. of stagnation.

Key words: *tradition, modernity, time, space, intrigue, paradoxical, stagnation.*

Analizuodama R. Granausko apsakymą “Šiaurės vėjas”, mėginsiu atsakyti į klausimą, kaip R. Granauskas modernizuoja tradicinės pasaulėjautos žmogų.

Tradicijos ir modernumo jungtis, būtų vienu iš netikėtų R. Granausko prozos savitumų. Savitumą netikėtų vadinu todėl, kad su modernumu mūsų sąmonė visų labiausiai siejasi amžinos atsinaujinimo idėjos ir vizijos, paremtos mokslo žiniomis ir atradimais, industrializacija, prieštaringa žmogaus samprata ir naujų potyrių galimybių gausa. Kaimo tematika būtų kaip tik tai, kas iš esmės priešpastatoma modernumui. Tai tradicijos vedamas gyvenimas, kurio pamatu yra visa, kas tvirta, pastovu, tikra ir šventa.

Iš pirmo žvilgsnio apsakymas “Šiaurės vėjas” atrodytų tradicinis kaimo tematikos pasakojimas apie nuošalioje sodyboje, atviroje gamtoje, gamtos ritmu gyvenančius žmones. Apsakymas prasideda labai panašiai, kaip populiarioji R. Granausko apysaka “Gyvenimas po klevu”. “Kiemo klevas blaškėsi šakomis į visas puses, plazdėjo gelstančiais lapais: ketvirta diena pūtė šiaurės vėjas” (Granauskas, 1995, 74). Tačiau

iš įprastos, atpažįstamos tikrovės realijų R. Granauskas sumodeliuoja naują, komplikuoatą, įtemptą meninę tikrovę. Vidinė įtampa, kuria gyvena apsakymo žmonės, taip pat pasakojimo įtampa būtų neginčijama teksto modernumo žymė. Kaip žinome, vidinė įtampa ir į save nukreipta ironija yra vieni svarbiausių modernistų kūrybą maitinančių šaltinių.

Ypač savitai apsakyme traktuojamas laikas. Modernioji proza mėgsta sudėtingą laiko struktūrą. Jai svarbi ne objektyvioji, chronologinė laiko tėkmė, o subjektyvus jo suvokimas. “Šiaurės vėjuje” laikas ir erdvė stebimi ir matomi iš vidaus, pasakojime labai ryškus laiko suvokimo reliatyvumas. Objektyviai tekste yra du pasakojimo laikai: vienas, esamasis, tas, kuris vyksta šiandien, ir praeities, prieš dvidešimt penkerius vykęs laikas. Tad kas gi vyksta šiandien? Ketvirta diena, kai pučia šiaurės vėjas, sekmadienio rytas, Domarkas su Domarkiene rengiasi pusryčiauti. Šeimininkas pasigenda savo švogerio ir sunerimęs išeina jo pašaukti. Kol jis nuo trobos iki klėties kampe nueina keliasdešimt žingsnių, jo sąmonėje šmės-

teli prieš dvidešimt penkerius metus įvykusi tragiška istorija. Tokiu būdu į labai trumpą, suspaustą dabarties laiką įsiterpia įvykiai, atsitikę prieš dvidešimt penkerius metus.

Tokia būtų objektyvi laiko identifikacija. Tačiau subjektyvusis pasakotojas žaidžia laiku, meninis pasaulis sąmoningai klastojamas, skaitytojui neleidžiama susiorientuoti, kada, kokių laiku - dabar ar prieš dvidešimt penkerius metus - kas vyksta. Jau pirmojoje teksto pastraipoje mes sutinkame visus keturis veiksmožodžio laikus. Skaitytojas pasijunta tarytum įmestas į laiko sūkurį ar verpetą. "Domarkas kelintą kartą pagalvodavo, ką jis čia supūs? Ir dabar pagalvojo, nes kaip nepagalvos, kai šitaip pučia ir pučia, o nieko nesupučia?" (Granauskas, 1995, 74) Dar atidžiau įsižiūrėję į veiksmožodį tekste, pamatysime, kad prieš dvidešimt penkerius metus vykusius įvykius autorius pradeda pasakoti esamuoji laiku, o tai, kas pasakojime reikštų "dabar", šią dieną, pasakojama būtuojų kartiniu ir net būtuojų dažniniu laiku. Kadangi esamąjį veiksmožodžio laiką suvokiame kaip dabarties laiką, pasakojimo laiko situacija darosi neaiški, miglota.

Dabarties ir praeities laiką susieja pučiantis šiaurės vėjas. Apsakymas pradedamas jau anksčiau cituotu sakiniu apie ketvirtą dieną pučiantį vėją. Tačiau pasakodamas apie prieš dvidešimt penkerius metus vykusius įvykius, autorius primygtinai nurodo tą pačią laiko situaciją. "Tris paras pūtė šiaurės vėjas, tris paras ten griežė, gėrė ir stūgavo. Tik tai ketvirtosios rytą paskutiniai keli girtuokliai, išlinde iš daržinės, nuklyvojo pagrioviais tiesiai į vieškelį" (Granauskas, 1995, 80-81). Šiaurės vėju pasakotojas iš esmės sutapatina abu - dabarties ir praeities - laikus į vieną. Atrodytų, kad autorius sąmoningai stengiasi, kad skaitytojas neatsikirtų, kada kas vyksta. Ką tai reiškia? Ko siekia autorius, trukdydamas skaitytojui susiorientuoti laike?

Iš tikrųjų, be specialių pastangų, be specialaus laiko šifravimo, sunku suvokti apsakymo fabulą. Jau minėjome, kad dabarties įvykiai - sekmadienio pusryčiai, per kuriuos už lango prabėga Kazimieras, nešdamasis lazda ir Domarkas išeina jo ieškoti, - pasakojami būtuojų kartiniu ir dažniniu laiku. Esamuoji laiku pasakojami tik paskutiniai Domarko žingsniai iki klėties kampo. Esamuoji laiku pradedama pasakoti ir tai, kas vyko prieš dvidešimt penkerius metus. "Pirmiausia jis pamato sutemose jau bepradedantį dūluoti kiemo klevą, o už jo - tuščius laukus" (Granauskas, 1995, 77). Ar tai reiškia, kad įvykiai, atsitikę prieš daugelį metų, autoriui yra svarbesni? Tad kas gi įvyko prieš dvidešimt penkerius metus? Prieš 25 metus Raštikis sumušė Domarko švoгерį

Kazimierą. Eldionė ištekėjo už Raštikio. Sužeistas ir per jų vestuves pririštas prie lovos Kazimieras išėjo iš proto. Visa ši drama vyko prieš daugelį metų. Visa seniai išsisprendę ir nebepakeičiama. Tai kodėl ši istorija kartoja Domarko atmintyje? Kas čia neaišku? Ko taip beveik paniškai įsitempęs bijo Domarkas?

Be subjektyviai suvokiamo laiko transformacijos, labai originaliai sumodeliuota kūrinio fabula. Ją drąsiai galima vadinti intriga. Apsakymas išties sukonstruotas kaip detektyvas. Sekmadienio rytą pro Domarkų trobos langą prabėga Kazimieras, nešdamasis ilgą, pilku skuduru apvyniotą lazda. Domarkui kyla įtarimas, kad tai ne paprasta lazda, o šautuvas. Kazimieras yra psichikos ligonis, ir baimė, kad su šautuvu jis gali padaryti ką nors baisaus, tampa fabulos ašimi. Mes visą pasakojimo laiką kartu su persigandusiu Domarku įsitempę laukiame šūvio.

Tačiau, atidžiau įsigilinę į tekstą, pamatome, kad intriga taip pat nėra rimta. Ja, kaip ir laiku, žaidžiama. Autorius žaidžia beveik pagal A. Čechovo suformuluotą dramaturgijos taisyklę: jei pjesėje ant sienos kabo šautuvas, vyksme jis būtinai turi iššauti. Šūvis apsakyme iš tikrųjų drioksteli. Bet šūvis, taip išgašdinantis Domarką, nėra nei intrigos kulminacija, nei atomazga. Tai rudens laukuose pyškina pirmieji medžiotojai. Nors Domarkui palengvėja, o netrukus jis pamato ir Kazimierą, išlipusį į šermukšnį, įsitvėrusį į rankas lazda, šūvis, apie kurį sukasi visas pasakojimas, nieko neišsprendžia ir nepaaiškina. Du šūviai pykšteli atsitiktinai ir su dramatiškais pasakojimo įvykiais apskritai neturi ryšio. Akivaizdu, kad meninė apsakymo tikrovė vyksta ir yra svarbu kas kita. Kas?

Kadangi pasakojimo veiksmas vis dėlto sukasi apie šautuvą, būtų svarbu išsiaiškinti, iš kur tas šautuvas ir kodėl atsirado Domarko sodyboje. Tačiau kaip ir apie Kazimiero gyvenimą, taip ir apie šautuvą sužinome ne kažką. Šautuvą Baužio sodyboje po eglėmis suranda jau sergantis Kazimieras, ir Domarkas kartu su lentomis jį parsiveža į savo namus. Tačiau iš teksto mes taip ir nesužinome, nei kas tas Baužys, nei kur, kas ir už ką jį išvežė, kodėl jo sodyboje po eglėmis buvo šautuvas ir kuriuo tikslu, kam jį pasiėmė Domarkas ir paslėpė savo klojime po lentomis. Keisčiausia, kad šito nežino pats Domarkas. Jis ir po dvidešimt penkerių metų, ieškodamas šautuvo, kurį, ko gero, nusinešė Kazimieras, savęs klausia: "Kodėl, kodėl, kodėl jis pasiėmė tada iš po eglaičių tą šautuvą, o vakare parsivežė namo, apkrovęs lentomis, ir vėl mėnesienoj apkrovė, bet dabar jau savo pastogėj?" (Granauskas, 1995, 83) Eidamas į daržinę pažiūrėti, ar tebėra po lentomis prieš 25

metus paslėptas šautuvas, Domarkas tik bijo. Jis nesvarsto, neklausia savęs, ar galėtų iššauti daržinėje po lentomis 25 metus išgulėjęs šautuvas. Žinoma, ne. Kodėl to nesupranta, nežino Domarkas? Ką mano apie tai pats autorius?

Paskutinėje pastraipoje, kuri būtų ir viso pasakojimo atomazga, randame štai tokį sakinį. “Vos pavilkdamas staiga pakirstas kojas, Domarkas grįžo atgal už avietyno, vėl gulėsi ant pilvo ir pagaliau surado tarp lentų tą šautuvą: surūdijusį vamzdžio gabalą su nupuvusia buože, visą aplipusį žemėmis” (Granauskas, 1995, 84). Po žodžių “tą šautuvą” matome dvitaškį. Sintaksiškai sakinyje dvitaškis reiškia paaiškinimą. Taigi, prasmės požiūriu tą sakinį turėtume skaityti taip: ir pagaliau surado tarp lentų tą šautuvą, savaime aišku, surūdijusį vamzdžio gabalą su nupuvusia buože. Šis dvitaškis atskleidžia, kad autorius nuo pat pasakojimo pradžios žino kaip savaime suprantamą dalyką, jog šautuvas, dėl kurio taip jaudinasi Domarkas, iššauti negali. Jis kuria fiktyvią istoriją, dirbtinę intrigą, kad sergantis Kazimieras surado šautuvą ir, ko gero, nušaus Raštikį, ar padarys ką nors baisaus. Autorius žaidžia ne tik laiku, neleidamas mums suprasti, kas ir kada vyksta, jis gąsdina mus detektyvu, žinodamas, kad neprižiūrimas šautuvas per 25 metus seniai surūdijo ir supuvo. Tai ką gi pasakoja R. Granauskas? Kaip suprasti šį tekstą?

Apskritai, apie tai, kas apsakyme vyksta, apie jo personažus tekste daugiau nutylėta nei pasakyta. Nežinome, už ką Raštikis sumušė Kazimierą. Nesužinome, kodėl Eldionė ištekėjo už Raštikio. Žinome tik, kad taip atsitiko. Baužio sodybos, iš kurios Domarkas parsivežė šautuvą, fragmentas į bendrą apsakymo siužetą įterptas tarytum iš šalies. Su Domarko gyvenimu jį tesieją parsivežtas šautuvas ir lentos. Apie pačių Baužių likimą tekste pasakyta taip pat per maža, kad galėtume ką aiškiau suprasti: “... nes pavasarį, prieš pat Velykas, Baužius išvežė, o išardytą trobą ir klėtį išgabeno į valsčių ir pastatė kiną...” Kodėl autorius mums nepasako, kur ir kas išvežė Baužius? Žinoma, ir dėl to, kad negali apie tai atvirai kalbėti. Apsakymas parašytas 1977-aisiais metais. Atėmę iš šio laiko 25 metus, gautume 1952-uosius, sunkųjį pokario laiką. Akivaizdu, kad tekste kalbama apie vežimus į Sibirą. Tad šautuvas, kurį sergantis Kazimieras suranda po Baužių eglėmis, pirštų mintį apie buvusį ar galimą pasipriešinimą. Kaip, iš kur Baužio sodyboje atsirado šautuvas? Ar priešinosi pats Baužys? Ar dėl to jį išvežė? Ar Kazimieras ieško šautuvo, norėdamas atkeršyti Raštikiui? Ar pats Domarkas parsiveža jį į savo sodybą norėdamas pasipriešinti? Deja, tekstas mums nepa-

teikia argumentų, kad galėtume bent į vieną iš šių klausimų atsakyti. Jie visi lieka atviri.

Negana to. Subjektyvusis pasakotojas Baužio sodybos epizodą pateikia kaip bešališkas stebėtojas. Kodėl, taip aktyviai emociškai per Domarko asmenį dalyvavęs Kazimiero gyvenimo istorijoje, pasakodamas apie Baužį, pasakotojas nusišalina? Visiškai nereaguodamas pasakotojas kalba ir apie tai, kad Baužio sodybą pamažėle išardo, išplėšia patys kaimynai. Kaimynai išsinešioja tinkamus daiktus, atvažiuavęs lentų ir Domarkas. Ką reikėtų plėšti kaimyno sodybą, net jei jis išvežtas ir niekada nebegriš? Autorius tokio klausimo nekelia, bet pro jo akis nepraslysta viena labai svarbi detalė. “Vežti dar buvo ko: daržinė stovėjo be durų, bet lentos nuo sienų dar ne visos buvo nulupinėtos, ir šiaip visokio kūrenamo, patrešusio šlamšto mėtėsi kiek nori. Pilkavo trobos pamatai, pilkavo prie daržinės galo akmeninis užvažiuojamas tiltas, ir tame gale, kur tiltas, dar buvo užvis daugiau nenuplėštų lentų” (Granauskas, 1995, 81). Vadinasi, tas, kuris plėšia, supranta, kad elgiasi negerai ir nenori būti matomas? Jei supranta, tai kodėl plėšia?

Modernus teksto pasakotojas nuolat keičia poziciją. Pradėjęs pasakojimą būtu juo kartiniu laiku trečiuoju asmeniu, t.y. kaip tradicinis, pasakotojas netrukus susitapatina su Domarku, ir didesnė apsakymo dalis pasakojama Domarko akimis. Ką tai duoda teksto prasmėms? Kazimiero gyvenimą mes pamatome suinteresuoto ir užjaučiančio žmogaus akimis. Domarkas su Domarkiene, Kazimiero seseria, rūpinasi Kazimieru kaip vaiku.

“- Kazimierai, - pasakė jis kaip galėdamas ramiau. - Ar tu nesušalsi?” (Granauskas, 1995, 82).

Dėl Domarko jautrumo ir rūpesčio Kazimiero gyvenimas mums atrodo kaip atvira negyjanti žaizda. Atrodytų, Kazimieras yra laiko auka, jo gyvenimas nepataisomai suluošintas. Bet ką tada reiškia Domarko gyvenimas? Klausimai kartojami ir pasakotojas, tarytum nebesitikėdamas, kad skaitytojas galės savarankiškai į juos atsakyti, pats prakalba savo vardu. Pasakotojas tiesiogiai įsiterpia į pasakojimą, beveik pirštu, prikišamai rodydamas prasmes, į kurias jis norėtų atkreipti dėmesį. Tris kartus per visą pasakojimą įsiterpdamas atviru tekstu, pasakotojas du kartus kalba, kad daug kas kartojami. Ką tai reiškia? Ar tai, kad prieš dvidešimt penkerius metus įvykusią istoriją Domarkas prisimena nuolat? Būtent kartojamąsi nurodo ir didžiausias, svarbiausias pasakotojo pasisakymas. “Keistas šitoje istorijoje yra tik tai vienas dalykas: kaip gyvenimas nei iš šio, nei iš to užgriūva vieną žmogų visa savo jėga ir visa baisybe, o paskui staiga užmiršta jį ištisiems dvidešimt

penkeriems metams, lyg jo nė nebebūtų, lyg iš tikrųjų seniai nebėra, lyg niekuomet nė nebūtų buvę. Keitėsi metų laikai, pasikeitė apskritai laikai, bet jei metų laikai keičiasi daugmaž vienodai, tai tie, anieji, niekuomet taip nesikeičia: plaukia ir nuplaukia sau tolyn tartum upės, vienus atnešdamos, kitus nusi- nešdamos, trečius gi kaip skiedras sukdamos ir suk- damos amžinu ratu savo drumzlinuose verpetuose" (Granauskas, 1995, 82).

Šiuo tekstu autorius atvirai įvardija laikų kaitos sukūrį, apsakymo pradžioje, kaip jau minėjome, pri- statytą kita forma. Apsakymo žmonės yra įmesti į laiko sukūrį, įtraukti į verpetą, iš kurio jie nebegali išėiti. Amžinojo rato metafora signalizuotų, kad au- toriui rūpi ne istorinė socialinė, bet egzistencinė tik- rovė. Žiaurus ir nuožmus šių žmonių gyvenimo isto- rinis laikas apsakyme suvokiamas kaip likiminis. Už- griuvusį niekuo dėtus nuošalios sodybos žmones, sulaužiusį šių žmonių gyvenimus laiką pasakotojas supranta kaip lemtį. Laiko konkretybėje tą lemtį at- stovautų pokario baisumai, tačiau autorius jų nede- talizuoja. Apsakymo erdvė taip pat patvirtina likimi- nę situaciją. Pasakojimo erdvė persipynusi su vidi- niu veikėjų pasauliu. Ji labai uždara. Tai erdvė, kuri matoma pro trobos langus ir iš kiemo, tarytum so- dyba būtų atribota nuo platesnio pasaulio. Į begali- nę erdvę šios sodybos gyvenimą įjungia pučiantis virš jos, atnešantis nerimą ir grėsmę šiaurės vėjas. Šiaurės vėjas apgaubia šių žmonių likimus, tapda- mas vienu metu ir laiku ir erdve. Jos neaprepiamu- mas skatina galvoti apie neižvelgiamą, virš šių žmo- nių galvų nuolat kaip Damoklo kardas pakimbančią ar kabančią lemtį.

Tradicinio žmogaus būtį pasaulyje ženklintų grumtynės su likimu. Kaip elgiasi apsakymo žmo- nės? Pasakotojas kelis kartus primygtinai nurodo, kad visa kartojasi. Galima spėti, kad prieš 25 metus įvykusią dramą Domarkas prisimena nuolat. Šautu- vas, apie kurį sukasi visas apsakymo vyksmas, bū- tų kaip pasipriešinimo galimybė, kurios šie žmonės trokšta nesąmoningai. Tačiau Domarkas nedrįsta sau prisipažinti, kam jis parsivežė tą šautuvą. Virš šių žmonių gyvenimų pakibusis nelemtis, kolizija, kurią jie turėtų spręsti. Tačiau šie žmonės bijo savęs klaus- ti, bijo veikti. Žmonės tik bijo, jie nėra veikiantys asmenys. Domarkas eina per kiemą tarytum filmo herojus, statistas, pozuotojas: "... dar jam liko koks trisdešimt ar keturiasdešimt žingsnių: kol jis pasieks tą kampą ir , ištiesęs ranką, atsirems į ją plaštaka, o veidą atgręš per petį atgal, lyg ieškodamas savo trobos languose pagalbos ir užtarimo. Nes dabar tikrai dar yra laiko, o kai jis šitaip išties ranką ir at- lauš plaštaką statmenai - jau nebebus"(Granauskas,

1995, 77).

Su šautuvu kūrinio kontekste labiausiai siejamas Kazimieras. Kazimieras aptinka jį po Baužio eglėmis. Apsakymo pradžioje Domarkui pasirodo, kad Kazi- mieras, bėgdamas pro langą, nusineša šautuvą. Iš šios prielaidos kildinamas visas pasakojimo vyks- mas. Tačiau Kazimieras yra neveiksnus ir bejėgis ką nors spręsti. Dvidešimt penkerius metus, atsisėdęs už daržinės, jis daužo pagaliuku molėtą kibirą. Gar- sas, kurį išdaužia pagaliukas - "kekt, kekt, kekt", identiškas Raštiko akmens smūgiams į Kazimiero gal- vą. "Domarkas atbėgo į ražienas, juodu vėl buvo jam dingę iš akių, jis sukiojosi su savo statiniu į visas puses, tik paskui išgirdo ritmingą ir net, pasa- kytum, švelnų keksėjimą: kekt... kekt... kekt..." (Gra- nauskas, 1995, 78).

Šiuo absurdišku ir žiauriu "kekt", kaip ir šiaurės vėju, sutapatiniami į vieną praeities ir dabarties lai- kai. Nebesuvokiamu ir nebeapaaiškinamam veiksmu pilnas įtampos ir pertrūkių apsakymo laikas tampa aiškiu ir nuosekliu. "Nors nesmarkus, nors visai vos girdimas buvo tas jo daužymas, tačiau koks molis išlaikys nesutrupėjęs tą kekt, kekt dvidešimt pen- kerius metus?"(Granauskas, 1995, 83). Šia scena iš- sprendžiamas laiko paradoksalumas. Nors autorius sumodeliuoja labai didelės įtampos, intensyvios in- trigos meninę tikrovę, objektyviai apsakyme, "čia ir dabar", nieko nevyksta. Visa, ką galima būtų pava- dinti veiksmu, įvykę prieš dvidešimt penkerius me- tus. Prieš 25 metus Kazimieras sustoja juodoj durų angoj kaip nukryžiuotasis, ir daugiau jo gyvenime niekas nebesikeičia. Jo gyvenimas sustojęs. Sustin- gęs ir kraupiai nejudantis yra ir apsakymo laikas. Dvidešimt penkerius metus nieko nevyksta, tik nuo ankstyvo pavasario ligi užšalant suluošintas Kazi- mieras sėdi už daržinės ant žemos kaladės ir daužo pagaliuku molėtą kibirą. Ant šios žemos Kazimiero kaladės apsakymo pabaigoje atsisėda Domarkas. Šiuo nevalingu Domarko judesiu autorius sutapati- na Kazimiero ir Domarko likimus. Ką tai reiškia? Ką nori tuo pasakyti autorius?

Visą komplikuoatą pasakojimo tikrovę valdo klau- simo atsakymo dialektika. Detektyvinė intriga, su- painiota laikų kaita verčia mus nuolat klausiti, kas, kada vyksta, kas dabar bus. Galvosūkio sprendimas netikėtas ir paradoksalus. Pasakodamas detektyvą, kuris visada paremtas intensyviu veiksmu, R.Gra- nauskas pasakoja apie sustingusį ir nejudantį, stag- nacija vadinamą laiką. Sekmadienio rytą nuošalioj sodyboj visiškai nieko neįvyksta, tačiau apsakymo žmonės priversti akis į akį susidurti su realiomis sa- vo gyvenimo aplinkybėmis. Tai ir būtų svarbiau- sias, modernus, tradicinį gyvenimą gyvenantiems žmonėms užduotas klausimas.

Literatūra:

1. Granauskas R. Vakarai, paskui rytas. – Vilnius : Leidybos centras, 1995. – 308 p.
2. Hawthorn J. Moderniosios literatūros teorijos žinynas. – Vilnius : Tyto alba, 1998. – 358 p.
3. Kūrybos studijos ir interpretacijos: R. Granauskas. – Vilnius : Baltos lankos, 2000. – 111 p.